



PALMKNIHY
knihy ve vaší dlaní

Pekař *Jan Marhoul*



*Vladislav
Vančura*

OBSAH

Hlava první.....	6
Hlava druhá.....	26
Hlava třetí.....	60
Hlava čtvrtá.....	76
Hlava pátá.....	85

Hlava první

Prostor noci je tichý, nikde se neozývá hlas a mrazem a tmou fičí vesmír. Lidé podobní tajemné setbě spí v domech. Kdyby chudoba a bolest řvaly, sloup volání šlehal by vzhůru až tam, kam dosahuje tma. Kdyby smrt nebyla malátná, strašný a veliký děj hřměl by púlností a každým úderem času.

Avšak otevřená ústa jen chroptí, pozdvižená hlava klesá a ruka mrtvého nehrozí. Doposud sám hoří jeden každý, doposud sám a sám je pálen bolestí a zoufalstvím, sám umírá na bojištích a v šachtách a na ložích.

Kde je soudružství živých?

Kde je království světa?

Nad mrtvolou klene se komora vždy jiná a muž leží vedle muže vždy cizí, neboť co bylo, jest, a skutky trvají. Dráp křivdy dere jediný svět a na tisíce horoucí bídy plane jako rozdrcené hvězdy.

Mnohonásobný je zmatek i strach a světnice umírajícího je zborcená. Čtyři stěny nestojí, ale visí shora dolů a jejich plocha se vzdouvá hranou, jež rýsuje kříž. Lampa je temná a okno je temné a pohled umírajícího tkví v temnotách. Tam leží věci, jež pracovaly s ním, ale jeho ruka je prázdná. Bud! sbohem vše, co vidí, rozžhavená pec a chléb!, cíp lesa, jenž šumí, starý hudebník s vrískavou křídlovkou a Hlíňanka, hospoda na stráni, kde se zpívá.

Avšak ty, Jene Josefe, jenž kladeš ruku na otcovo slábnoucí srdce, bud zdrav!

Čtrnáct let přešlo městem jako stádo po úzké lávce. Ve středu náměstí vzrostly lípy, domy se zvedly i schýlily a čas zavalil závějí ten den, kdy otec Marhoul byl mlád. Jeho dům stál na jižní straně náměstí a štít, obrácený k lidem, zněl z jeho zdi jako zvon z věže kostelní:

Chléb, chléb, chléb.

Oheň plápolal v peci, bujní koně hryzli udidla. Přebytek radosti podobal se plameni a vodám tryskajícím z nitra skal a hlomoznému

kolu, jež okřídleno nese veselého boha. Otevřenými dveřmi vanula vůně pečeného chleba a košíky byly plny žemlí, housek a rohlíků.

Bylo jedenáct hodin a léto, pádem snášel se jas, zněje o náměstí. Marhoul stál před domem s rukama složenýma pod zástěrou a naslouchal hlasům svého domu. V poschodí zpívala si žena, dílna se ozývala smíchem a na dvoře kdosi klel, zřejmě nikoliv proto, aby zlořečil. Marhoul měl syna a vzpomínal si, jak včera hnětl těsto. Šestiletý chlapec u velikého válu podobal se andělu, jenž přeléval moře. „Bude pekařem,“ řekl si, „a tento dům bude jeho.“ Tu bila jedenáctá a slunce se dotklo jasných oken. Marhoul zůstával venku. Šli mimo lidé a pozdravovali ho.

„Dobrý den.“

„Dobrý den.“

Hluchý cestář se zastavil, aby poslouchal pekařské ticho, když mistr vypráví. Smáli se na sebe, rozumějící si, že jim oběma jest se radovati.

„To je můj pes,“ řekl cestář, ukazuje na ohavné zvíře, jež skákalo o třech. Pekařský mistr zapomněl na krám, cestář na své hluché stáří a běželi za zvířetem a jali se je honiti, neboť pes, vyšed z domu, nekulhal, a teď kulhá.

„Je nemocen,“ řekl pekař, a starý Deyl se bál, že byl zbit.

Takové bylo oslnění pekařovo štěstím, že všechny věci vážil stejně. Řemeslo stálo a obchod stál, ale pták, jenž zpívá na vysoké větvi, způsobil, že mistr nemyslí leč na něho. Toulavý pes vedl ho z krámu, když dveře zely dokořán; pln účastenství šel za ním, křiče na Deyla: „Stůj, jdi sem! Počkej a nestraš ho!“

Vrátil se domů a vypravoval zdlouha a obšírně. Josefína Marhoulová dívala se na svého muže, cítíc, že je obtížno mluvit jinak, než mluvil on sám. Rozdíl, který byl mezi ním a ostatními lidmi, byl více než prospěch, byl to dar. Hradil hněv a naplňoval prostory domu radostí i láskou.

Vešli do krámu a našli v misce kulatý šesták. Kdo jej vložil mezi dvouhalěře a troníčky, a co si vzal? Nikdo nevěděl, neboť minula

hodina od těch dob, co mistr vyšel. Snad někdo kupoval a jiný snad kradl.

Marhoul ponořil ruku do misky a vzal něco peněz řka: „Tyto jsou za chléb a ty, které držím, za práci, kup chasníkům maso.“

Dával, aniž věřil, že peníze by byly něco. Skuhrající dobročinnost s očima slzavýma a uvozhřeným nosem, křápaté srdce, dům od domu umdlévající dojetím, strkala do pekařových dveří ozáblou pazouru. Mistr ji tiskl, jako se tiskne ruka sousedova, a dával.

„Proč ne,“ říkával, klada do koše pecen a koláče a dobrou zlatku, „berte, pokud vám mohu dát.“

Paní Josefína myslila, že kdo rozdává, je bohat. Vidouc malého mistra rozdávati tovaryšům krátké doutníky a rozháněti se v pekárně a smetati mouku, řekla si: „Je pracovitý a moudrý, co rozdává, opět se nám vrací. Vše, co činí, je vytrvalá jistota pro mne a Jana Josefa.“

Kdysi uprostřed jara, v neděli, jež se belhala náměstím, šejdř, muž s tváří pudivousa, přišel k Marhoulovi, aby ho podvedl o tisíc zlatých. Pekař ho neuvítal jinak, než vítal svoje hosty. Vešed do světnice podvodník stanul, dotčen mírem. Dvě krotkých čížků skákalo v otevřené kleci a dětské hračky válely se na nábytku. „Kde jsem?“ ptal se podvodník, jižjiž se zpronevěruje svému řemeslu. Paní mu dala jísti a Marhoul přinesl pivo. Když se nasytil, vyvrhl svou historku. Řekl:

„Jsem vystěhovalec a patnáct let jsem žil v Clevelandu; zřídív si mydlárnu, vyráběl jsem zboží po pět let.“

„Neměl jste štěstí?“ řekla paní Marhoulová, a tu šibeničník, domnívaje se, že manželé věří v Boha, jal se kramařiti nebem.

„Ty, který vidíš,“ řekl, „bud mi svědkem!“

„Co se vám stalo?“ zeptal se pekařský mistr.

„Úpadek,“ odpověděl, „bez vlastní viny stal jsem se žebrákem.“

„Nuže,“ pravil Jan, „proč byste o tom mluvil a znovu byl smuten? Nejste tak stár a tyto věci nic nejsou.“

Tu kočičí tvář se zježila vousy. „Bylo to vše, co jsem měl,“ řekl a prozpěvoval dále o svém neštěstí.

Marhoul, stoje před ním, poznával ho a bylo mu líto tohoto lháře, aniž mu věřil. Půjčil mu třikráte po třech stech zlatých.

Půjčiv peníze sehnané s tolikerou péčí, Marhoul nemyslel, že by byly ještě jeho. Svévolnost dobroty, tato l blbost, jež ho nutila napořád rozdávat ze svého mála, podobala se ustavičnému opilství.

„Zde vezmi!“ Dával a dával, byť i otropům a děvkám. Zapomínal, domnívaje se, že v prostoru trvání nelze souditi ani jemu, ani nikomu jinému. Řekl: „Josefíno, věci nejsou tajemné, ale všechno je dáno. Naše neděle je jiná a jiná je neděle vražednickova. Když okamžik trvá věčnost a věčnost rychle míjí, co jest žalář soudců? Co jest hromada práv, když se zločin rodí?“

Marhoulovi bylo dvacet devět let a jeho žena byla stejného věku. Ale jest lépe neměřiti Janova stáří, byl jinochem a zůstal jinochem i tehdy, když byl již stár a vlekl se o žebrácké holi. Býval vždy vesel tento rusý a modrooký chasník s měkkými vousy, s bradou a nepravidelnostmi v tváři, jež ho připodobňovaly všem lidem. Nezastavoval se od rána do večera, tu pracoval v dílně a opět v krámě a doma. Robil na zahradě i ve včelíně, hřebelcoval koně ve stáji a nespěchával. Jeho dny byly dlouhé a vždy měl dosti času, aby vycházel. Býval v hospodách i v židovské kořalně a stoje na náměstí poslouchal dlouhá vypravování bab.

Léto prostoupilo náměstí, až žhne a svítí, v hranici slunce se krčí bílé domečky a kašna uprostřed prostranství blekotá pramínkem. V poschodí jednoho domu okna jsou dokořán a v slunečním světle planou čtyři svíce, tak marně. Zde zemřelo dítě. Otec nepláče a matka již je mrtva. Dům je tichý, jen dole stojí žebrácká a kráká: „Zdrávas Maria milostiplná.“ Smuteční hosté se nescházejí a bije již třetí. Tu přichází kněz a čtyři lidé zdvínají rakev. Sbor zpívá a hubený průvod se hnul. Za příbuznými vleče se pekařský mistr s malým učedníkem a s Janem Josefem.

Viděl tento pohřeb oknem a shodiv zástěru oblékl sváteční kabát. „Pojďte,“ řekl oběma chlapcům, „cožpak jste neznali mrtvého?“

Chodíval za rakvemi ubožáků a zoufalců, někdy nepřipraven a skrýváje zástěru v pase složenou, ne aby plakal, ale protože byl podoben všem lidem a všichni lidé byli trochu jím samým.

Nad hroby odhaluje se cíp jakéhosi tajemství, avšak Marhoul se neděsil. Nicota zdála se mu andělskou.

Ke hřbitovu vede krásná cesta podél řeky a nad vodou stojí pobřežní hostinec. Na zpáteční cestě ze hřbitova několik lidí stavělo se zde a s nimi Marhoul. Zanechali mrtvých a mluvili o svých věcech. Bylo zde chladno, jež Jan vdechoval, jako spáček vdechuje noc. Byl malátný a rozmluva nesla se k němu zdaleka.

Mluvil se o obecním dvoře.

„Náruční kůň,“ řekl penzista, obutý v kostelnické střevíce s přezkou, „kašle od minulé zimy, správci jsem radil, aby přikládali hlínu s octem, má zduřené žlázy pod Čelistí a to je to, čím stůně.“

„Pah,“ pronesl pohřební zpěvák, „je lépe vykouriti stáj, ale neradíte mu, je to přivandrovalý zloděj, jenž rozkrade kdeco. Je to lump a krade.“

Toto bylo řečeno o správci obecního dvora Čížkovi.

Marhoul se z podbrví díval z jednoho na druhého a nevěděl co říci. Znal Čížka dosti dobře, aby věděl, že lžou.

„Nezlobte se,“ pronesl váhavě.

„Jak,“ odpověděl muž v střevících, „jsem městský radní.“

„Kdyby zde byl, odpověděl by vám,“ řekl Jan, „já jen vím, že se mýlíte.“

Zatímco takto mluvili, zastavila se lehká bryčka před hospodou.

„Zde jest,“ řekl pekař.

Správce Čížek vstupoval do nálevny. Bylo ticho a jeho pozdravení stálo v něm jako hůl v poli.

Pekař se polekal, avšak zmatek otevřel mu ústa. Řekl:

„Radní a starý Macháček vám zde nadávají, cožpak kradete?“

Správce zrudl hněvem a podíval se na prostáčka jako býk. Přistoupil k Janovi a stáli proti sobě tváří v tvář, odděleni jen tichem.

„Vidíte ho,“ řekl Čížek, čině zadost jakési zdvořilosti k sobě a k ostatním, „vidíte ho, rozkřičeného pomatence, troubu, který

chlustá a kydá pomluvu na nepřítomné. Ty blázne, rozzuřený tolíkerým bláznovstvím, měj se na pozoru! V tvém korytě je díra a krám ti spadne na hlavu dříve, než se naděješ. Nebudeš se dlouho pelešiti v domě, jenž není tvůj, a dlouho již nebudeš mrhati penězi, jež den předtím jsi sehnal na vysoký úrok.“

Marhoul naslouchal, slyše, že hlas rozhněvaného muže odpovídá pochybovačným hlasům jeho vědomí. Nesrozumitelné číslo dunělo kdesi v hloubi a Marhoul sám stál velmi nízko. Kdyby byl správce popatřil na tohoto devětadvacetiletého chlapce, jenž se hrozil a trásl, zajisté by byl ustal a neřekl nic více. Avšak vlna hněvu stoupala s každým úderem srdce a on jal se hrdliti chudáka o malý peníz, jež mu kdysi půjčil.

„Zde jest můj dluh,“ pravil Jan, obraceje kapsy, avšak neměl více než dva zlaté. Zaplatil tedy pivo a vstal z ohromení.

„Jdu od vás, ale nebojte se o své peníze, zaplatím do troníčku.“

Venku blankyt i sluneční záře spadla na něho a šel ustrašený a tichý, veda k domovu oba chlapce.

„Josefíno,“ volal, stoupaje po schodišti, „prosím tě, spočítej všechny peníze, které jsme dlužni, chci je zaplatit.“

„Znám ta Čísla,“ odpověděla paní, „a vím, že se nám nedostává tisíc a sedm set zlatých.“

„Tak,“ řekl pekař, „nedostává se nám peněz!“

Chudoba, psice šílených očí a prašivého zadku, jež od těch dob s nimi líhala, tak jako strach líhá v kostnicích, zavyla před pekárnou a vešla.

Marhoul si vzal zástěru, a zasednuv za stůl, jal se psáti, když dříve pečlivě očistil pero.

„Nevíš vše,“ řekl vzhledaje od své práce k ženě, „jsem dlužen za tvoje šaty a za deštník. Jednou jsem vyhrál ve hře v karty a koupil jsem nějaké věci Janu Josefovi, opět jindy jsem prohrál a vypůjčil jsem si od správce Čížka dvacet zlatých.“

Paní Marhoulová se nepodivila.

„Je to vše, Jene?“